

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA LINGVISTIK KOMPETENSIYANI ANIQLASH METODIKASI

Abdullayeva Barno Sayfutdinovna¹, Sulaymanova Barno
Raxmatillayevna²

¹ Ilmiy rahbar. Pedagogika fanlari doktori, Professor

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti

² Sirdaryo tuman 3- umum ta'lim maktabi ingliz tili o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7202998>

ARTICLE INFO

Received: 27th September 2022

Accepted: 01st October 2022

Online: 14th October 2022

KEY WORDS

ingliz tili, til kompetensiyasi,
boshlang'ich sinf o'quvchisi,
model, psixologik-pedagogik
eksperiment, milliy-mintaqaviy
komponent, metodika

ABSTRACT

Ushbu maqola muhim muammolardan biri - ingliz tili darslarida kichik yoshdagi o'quvchilarning til kompetentsiyasini shakllantirish bo'yicha psixologik-pedagogik eksperiment natijalarini ko'rsatildi. Eksperimentning maqsadlari, vazifalari va tamoyillarining qisqacha tavsifi taklif etiladi, modelning asosiy tarkibiy qismlari, shuningdek, biz uni yaratishda asos qilib olgan yondashuvlarimiz ochib berdik.

Mamlakatlar va xalqlar o'rtasidagi madaniy va iqtisodiy aloqalarning rivojlanishi bilan xorijiy tillarini o'rganishning roli ortib bormoqda. Har yili chet tillarini biladigan odamlarga talab ortib bormoqda. Zamonaviy mutaxassisdan nafaqat chet tilini bilish, balki undan kundalik va professional muloqot sohasida qanchalik samarali foydalana olishi ham talab qilinadi. Ammo bu boshqa xalqlarning ijtimoiy normalari, ma'naviy qadriyatlari va an'analarini bilmasdan mumkin emas.

O'zbekiston Respublikasi boshlang'ich umumta'lim davlat ta'lim standartiga muvofiq "Chet tili" fanining asosiy maqsadi til kompetensiyasi malakalarini shakllantirishdan iborat. "Til kompetensiyasi" atamasi turli faoliyat sohalarida o'rganilayotgan tilning til me'yorlariga muvofiq chet tilidagi nutqiy faoliyatni amalga oshirish imkonini beruvchi, shuningdek, til bilimlari, ko'nikma va malakalari, o'quvchilarning til qobiliyatlarini rivojlantirish majmuini

anglatadi. O'quvchilar ingliz tilini 2-sinfdan o'rganishni boshlaydilar, chunki aynan shu yoshda ular tilni o'zlashtirishga ko'proq moyil bo'ladilar, bu ularga boshqa til o'quvchilariga qaraganda kamroq vaqt va kuch sarflab, yangi tilda muloqot qilish asoslarini o'zlashtirishga imkon beradi. O'z navbatida, chet tilini o'rganish kichik yoshdagi o'quvchilarning kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi, bu o'quvchilarning ona tilida nutqini rivojlantirishga, ularning bilim qobiliyatlarini rivojlantirishga va umumiy nutqni shakllantirishga o'quvchilarning ta'lim qobiliyatlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida til kompetentsiyasini shakllantirish uchun biz tegishli modelni ishlab chiqdik. Maqsad sifatida biz quyidagilarni belgilab oldik: boshlang'ich sinf o'quvchilarining til kompetensiyasi ko'nikmalarini shakllantirish darajasini oshirish. Bunga erishish uchun bir qator vazifalarni hal qilish kerak edi:

1) til kompetensiyasi ko'nikmalarini shakllantirish jarayonida chet tilini o'rganish muhimligini anglash;

2) muloqot uchun zarur bo'lgan chet tili sohasidagi bilim va kognitiv faoliyat tajribasi tizimini o'zlashtirish;

3) nutq faoliyatining retseptiv va mahsuldor turlarida shakllangan asosiy kompetensiyalarni rivojlantirish va qo'llash: o'qish, tinglash, gapirish va yozish. Modelni loyihalashda quyidagi tamoyillar asos qilib olingan: ilmiy xususiyat, bilimning ochiqqligi va mustahkamligi, nazariya va amaliyotning birligi, ong va faollik, tizimlilik va izchillik, ko'rinish, individual yondashuv. Modelning asosiy tarkibiy qismlari mazmunli, operatsion va baholash-samarali edi. Tarkib - til kompetensiyasini shakllantirish bo'yicha faoliyatning asosiy yo'nalishlari orqali ochiladi: fonetik, grammatik va leksik kompetensiya. Operatsion - ingliz tili darslarida kichik yoshdagi o'quvchilarning til kompetensiyasini shakllantirish bosqichlari, vazifalari, usullari, vositalari va o'quv natijalarining tavsifini o'z ichiga oladi. Operatsion komponent uch bosqichni o'z ichiga oladi: axborotga yo'naltirilgan, o'zgartiruvchi-tuzatuvchi va faoliyat. Modelning baholash-samarali komponenti ingliz tili darslarida kichik yoshdagi o'quvchilarning til kompetensiyasi ko'nikmalarini shakllantirishning integral mezonini, ingliz tili darslarida kichik yoshdagi o'quvchilarning til kompetensiyasi ko'nikmalarini shakllantirish darajalarini va modelning ishlashi natijasini o'z ichiga oladi. Kichik yoshdagi o'quvchilarning til kompetensiyasini samarali shakllantirish uchun quyidagi pedagogik shartlar belgilandi:

1) boshlang'ich sinf o'quvchilarining bilish faoliyatini individual va guruhli hamkorlik orqali boshqarish;

2) chet tilini o'rganishga qiziqish va motivatsiyani oshirish;

3) madaniy material tanlash.

Modelni yaratishda yaxlit, faoliyatga asoslangan va shaxsga yo'naltirilgan yondashuv asos qilib olingan. Ta'lim jarayonining yaxlitligi bosqichma-bosqich va yaxlit xususiyatga ega bo'lib, bosqichma-bosqichlik, uzluksizlik va izchillik, til kompetensiyasi ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishning ob'ektiv mantiqiga mos keladi. Biz bolalar rivojlanish psixologiyasidan kelib chiqan holda, faoliyat shaxsning shaxs sifatida rivojlanishi uchun o'zgaras asos ekanligi to'g'risidagi ma'lumotlar asosida, kichik maktab o'quvchilarida til kompetensiyasi ko'nikmalarini shakllantirish modelini yaratish uchun faol yondashuvni tanladik. Til kompetensiyasi ko'nikmalarini shakllantirish jarayoni ta'lim jarayonida shaxsning ehtiyojlari va imkoniyatlariga yo'naltirilmasdan, shaxsiy tajribani shakllantirmasdan mumkin emas. Ushbu pozitsiyalar talabaga yo'naltirilgan yondashuv bilan amalga oshiriladi, bu erda asosiy protsessual xarakteristikasi talabalarning shaxsiy funktsiyalarini amalga oshiradigan pedagogik vaziyatdir. Ishlab chiqilgan model psixologik-pedagogik eksperiment jarayonida sinovdan o'tkazildi, 4-sinf o'quvchilari ishtirok etdilar. 4 "A" sinf - 15 kishi: 9 qiz va 6 o'g'il bolalar, 4 "B" sinf - 17 kishi: 11 o'g'il va 6 qiz bolalar. Tajribamizning maqsadi ingliz tili darslarida kichik yoshdagi o'quvchilarning til kompetensiyasini shakllantirish edi. Psixologik-pedagogik eksperiment uch

bosqichda o'tkazildi: aniqlash, shakllantirish va nazorat qilish.

Aniqlash bosqichida biz nazorat va eksperimental guruhlarini aniqladik. Birinchi bosqichning maqsadi kichik yoshdagi o'quvchilarning til kompetensiyasi ko'nikmalarini o'rganish va shakllantirish darajasini aniqlash edi. Dastlabki bosqichda talabalarning dastlabki tayyorgarlik darajasini ko'rsatadigan suhbat o'tkazildi. Ingliz tilidagi bilimlar zaxirasi tekshirildi: alifbo, gullar nomi, yovvoyi va uy hayvonlari, sanash. Nutq faoliyatining to'rt turi (tinglash, gapirish, o'qish va yozish) bo'yicha bilim darajasini tekshirish uchun talabalarga topshiriq va mashqlar taklif qilindi. Topshiriq va mashqlarni qayta ishlash natijasida biz talabalarning til kompetensiyasining yuqoridagi jihatlarini bilishning dastlabki darajalarini aniqladik.

Eksperimentning ikkinchi - shakllantirish bosqichida ingliz tili darslarida kichik yoshdagi o'quvchilarning til kompetensiyasini shakllantirish modeli amalga oshirildi. Ushbu bosqichning maqsadi har bir o'quvchining optimal umumiy rivojlanishi, til kompetensiyasi, ijodkorlik va ma'naviy javobgarlik ko'nikmalarini shakllantirish edi. Ushbu bosqichda kichik yoshdagi maktab o'quvchilarining til kompetensiyasini shakllantirishda o'quv faoliyati faollashdi. Biz darslarni muntazam ravishda o'tkazdik, ularda ingliz tilida ochiq o'yinlar, ko'rgazmali va tarqatma materiallar, qo'shiqlar va mashqlar, dialoglar va monologlarni o'z ichiga oldik. Talabalarning nutqiy mahoratini puxta egallashlari uchun biz bir necha bor ingliz tilida mini-spektakllarni sahnalashtirdik.

Tajriba davomida biz yigitlar bilan qo'shiqlar o'rgandik, yangi so'zlar, iboralar

va jumalarni, kichik she'rlarni o'rgandik, keyin ularni musiqamizda qayta yaratdik. Masalan, "Puff-the-ball" spektaklini sahnalashtirish jarayonida o'quvchilar bilan birgalikda liboslar, dekoratsiyalar tayyorladik. Birgalikdagi ish tufayli ular do'st bo'lishdi, tinglashni, tinglashni va bir-birlariga yordam berishni o'rgandilar. Yigitlarga nutqni tushunishga, xato qilishdan qo'rqmaslikka harakat qildik, ular gapirsin. Shuningdek, iboralar va replikalarni to'g'ri talaffuz qilish bo'yicha mashg'ulotlar o'tkazildi. Talabalar o'z ishlariga to'liq sho'ng'ib ketishdi. Ular uchun bu juda hayajonli, qiziqarli va g'ayrioddiy faoliyat edi. Tinglash ko'nikmalarini rivojlantirish maqsadida ingliz tilida bir qancha ta'lim va tarbiyaviy multfilmlar namoyish etdik. GoGo dinozavr va Pepe cho'chqa bilan birgalikda bolalar nafaqat rang-barang va qiziqarli multfilm tomosha qilishdi, balki chet el nutqini ham quloqlari orqali qabul qilishdi. Yozish malakalarini rivojlantirish maqsadida milliy-mintaqaviy komponentdan foydalangan holda mashqlar to'plamini ishlab chiqdik. Bu esa yozishni o'rgatish va umuman o'quvchilarning rivojlanishiga yaxshi ta'sir ko'rsatdi. Masalan, "ovqat" mavzusini o'rganishni tugatgandan so'ng, yigitlarga quyidagi mashqlarni bajarish taklif qilindi: Gaplar tuzing:

Misol: *I like cheese - Menga pishloq yoqadi.*

I don't like milk- Men sutni yoqtirmayman

I		tea
We		cheese
You	Like	potato
They	don't like	ice-cream
		apple juice
		milk

Rasmlarga qarang va odatda nima qilayotganingizni ayting nonushta, tushlik, kechki ovqat uchun ovqatlaning (tovoqlarning rasmlari, shu jumladan Qalmoq oshxonasining taomlari berilgan).

I have _____, _____ and _____ for breakfast.

I do not have _____ for breakfast.

For lunch, I have _____ and _____.

I do not have _____ for lunch.

For dinner, I have _____, _____ and _____.

I do not have _____ for dinner.

Shuningdek, talabalarga O'zbekiston va Britaniya bayramlari haqida so'zlab berish, ularni solishtirish bo'yicha mashqlar berildi. Bunday topshiriqlarni mamlakatlar asosida bajarish orqali o'quvchilar turli mamlakatlar madaniyati haqida to'liq tasavvurga ega bo'ladilar, ingliz tilini o'rganishning afzalliklarini ko'radilar va keyinchalik fanga qiziqishlari ortadi. Maktab o'quvchilari ingliz tili nafaqat ingliz tilida so'zlashadigan mamlakatlarda muloqot qilish uchun, balki siz o'ylashingiz, o'z fikringiz va munosabatingizni bildirishingiz, e'tiroz bildirishingiz, bahslashishingiz va sinfda shunchaki muloqot qilishingiz mumkin bo'lgan til ekanligini tushunishni boshlaydilar.

Chet tilini o'rganishda mamlakatga xos komponentni kiritish madaniy va ma'naviy boy shaxsni rivojlantirishga yordam beradi, milliy madaniyat va boshqa xalqlar madaniyatiga hurmatni kuchaytiradi. O'qish jarayonida o'z xalqining milliy urf-odatlariga, o'zi yashayotgan respublika xalqiga hurmat hissi paydo bo'ladi.

Og'zaki monolog va dialogik nutq uchun mavzular va vaziyatlarning asoslari maktab o'quvchilarining hayotiy tajribasini hisobga olgan holda to'plangan. Bu ularning sinfdagi faolligiga hissa qo'shdi. Talabalar doimo o'zlariga yaqin bo'lgan narsalar, ular yaxshi

bilgan narsalar, ularni o'rab turgan narsalar haqida gapirishni xohlashadi. Axir siz har doim o'z shahringiz haqida osongina material to'plashingiz mumkin. Bu orqali biz nafaqat ularning so'z boyligini kengaytirdik, balki erkin esda qoladigan, kerakli joyda va kerakli vaqtda paydo bo'ladigan elementar bilimlarni ham belgilab oldik. Masalan: rasmlar ostidagi so'zlardan foydalanib, model bo'yicha gaplar tuzing:

Masalan:

1) We get up early at Navruz (Erta turamiz Navro'z bayramida)

2) boil strog Uzbek tea (o'zbek qora choyini qaynating)

3) make bortsogs (bo'g'irsoq pishirish/yasash/tayyorlash)

4) invite relatives and friends (qarindoshlar va do'stlarni taklif qilish ũ)

5) go to the mountain (hill) to pick tulips (toqqa lola sayiliga (terishga) chiqish/boorish)

6) read a prayer (duo o'qish)

7) dance (raqsga tushish)

8) play the dombra (dombra chalish)

Shynday qilib, milliy komponentdan ko'plab mavzularni o'tishda, Amerika va ingliz hayotini biznikiga solishtirishda foydalanish mumkin.

Nazorat bosqichida biz bir necha marta nutq faoliyatining to'rt turi bo'yicha o'quvchilarning bilim darajasini aniqlashga qaratilgan topshiriq va testlarni qo'lladik. Eksperimental ishning boshida va oxirida testlarni tahlil qilish tajriba guruhidagi kichik yoshdagi o'quvchilarning til kompetensiyasini shakllantirish natijalari nazorat guruhidagi natijalardan yuqori ekanligini aniqlashga imkon berdi.

Amalga oshirilgan ishlar natijasi kichik yoshdagi o'quvchilarda til ko'nikmalarini

shakllantirish darajasidagi sifat va miqdoriy o'zgarishlarni tuzatishga imkon beradi.

Shunday qilib, kichik yoshdagi o'quvchilarning til kompetentsiyasini shakllantirish modelini amalga oshirish vizual tarqatma materiallar, kartalar, chet el nutqi elementlarini o'z ichiga olgan

mashqlar, ingliz tilida multfilmlar tomosha qilish, haqiqiy matnni tinglash, ochiq o'yinlar, darslarda foydalanish zarurligini ko'rsatdi. bu esa o'z navbatida talabalarni til kompetensiyasi ko'nikmalarini o'zlashtirishning yuqori darajasiga ko'tarishga olib keldi.

References:

1. <https://lex.uz/ru/docs/-3153714> [O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 06.04.2017 yildagi 187-son]
2. Azimov E.G., Shchukin A.N. A new dictionary of methodological terms and concepts (theory and practice of teaching languages). - M.: IKAR, 2019.
3. Musaeva G.I. Modeling an integral educational space // Successes of modern natural science. - 2018. - No. 3.
4. Penskaya Z.P. Formation of language competence in elementary school: Abstract of the thesis. ... cand. ped. Sciences. -Astrakhan, 2010. - 23 p.
5. Ortiqov Eldor Mardonovich (2020). Mutaxassisligi chet tili bo'lmagan OTM talabalariga ingliz tilini o'rgatishda yangi pedagogik texnologiyalar. Science and Education, 1 (1), 488-493.